

Postavenie a úloha žien počas druhej svetovej vojny.

MINISTERSTVO

**OBRANY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

**Realizované s finančnou podporou
Ministerstva obrany Slovenskej republiky
v rámci dotačného programu.**

Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný
ŽENY PRE SLOVENSKO.

**Ženy pre
Slovensko**

Žena pred vojnou (do roku 1939)

- „Každodennosť, ktorá mala byť samozrejmosťou.“
- Pred vypuknutím 2. svetovej vojny žili ženy na Slovensku prevažne tradičný rodinný život.
- Ich postavenie v spoločnosti bolo úzko späté s rolou manželky, matky a gazdinej, no čoraz viac žien si začínalo hľadať miesto aj vo verejnom a pracovnom živote.
- Mnohé ženy pracovali v poľnohospodárstve, remeslách, továrňach, službách či školstve.
- V mestách rástol počet vzdelaných žien – učiteliek, úradníčok, zdravotných sestier. Napriek tomu mali ženy obmedzené možnosti rozhodovania a ich práva boli v porovnaní s mužmi výrazne užšie.
- Život žien bol poznačený sociálnymi rozdielmi – iný osud mala žena na dedine, iný v meste. Spoločným menovateľom však

bola zodpovednosť za rodinu a domácnosť, ktorá sa považovala za prirodzenú a nemennú súčasť ženského sveta.

„Život v medzivojnovnej ČSR: Zamestnaná žena bola výnimkou, muž s kočíkom nepredstaviteľný.“

- Nikto netušil, že tento „obyčajný život“ sa už čoskoro nenávratne zmení.
- Ako mnohé iné aspekty histórie, aj tú „odbojovú“ ovládajú hlavne muži a mužskí hrdinovia. Len ťažko do obrazu partizánskych bojov vpúšťame ženy – nie ženy, ale mladé dievčatá, mnohé vo veku len 15–19 rokov. Mnohé z nich obetovali detstvo–dievčensťvo za správnu vec, lepší život, za boj za slobodu a o svoje práva.
- Mnohé príbehy dievčat v odboji začínajú priamou interakciou s nacistickými vojakmi. Na Poľsko sa útočilo aj zo Slovenska a príchod vojakov do dedín prinášal žiaľ a strach, čo sa bude diať, či neublížia aj im.

Príbehy Sloveniek v protifašistickom odboji sú rôzne, nahliadnime do príbehov niektorých Sloveniek.

Tu je výber obrázkov zachytávajúcích život a módu žien v období pred vypuknutím druhej svetovej vojny (približne 30. roky 20. storočia):

Väčšina fotografií z tohto obdobia je čiernobiela a ukazuje rôzne aspekty života, od každodennej módy a portrétov až po ženy v rôznych sociálnych situáciách. S vypuknutím vojny sa rola žien výrazne zmenila, čo viedlo k ich masívnemu zapojeniu do pracovného procesu, najmä v továrňach a zbrojárskom priemysle.

„Ženy stáli v tieni verejného života, no boli pevnými piliermi rodín a komunit.“

Vedeli ste, že?

- Ženy mali volebné právo len krátko pred vojnou.
- Väčšina žien nemala možnosť samostatne rozhodovať o ma-jetku.
- Práca žien bola často neplatená alebo podhodnotená.
- Ženy, partizánky, hrdinky, priame účastníčky protifašistic-keho odboja. ozbrojené v hlbokých lesoch Slovenska, ale aj v kanceláriách, alebo jednoducho bdelé a odhodlané pomá-hať v miestnych komunitách. Spomeňme si na príbehy žien, ktoré zmenili Slovensko a na ktoré by sa nikdy nemalo zabud-núť, ktoré s bojovnosťou a odhodlaním bojovali v protifašis-tickom odboji za hodnoty, práva a svoju a našu budúcnosť.

„Stáva sa spoločenskou nevyhnutnosťou, aby boli aj ženy aktívne vo verejnom živote, aby neboli vnímané ako sentimentálne bábky.“

- Ženy, ktoré bojovali v partizánskych jednotkách na Sloven-sku počas druhej svetovej vojny, najmä v SNP a povstalec-kých hlavách na východe Slovenska, plnili rôzne úlohy od spoj-ok, cez zdravotníčky, až po bojovníčky, a ich rola bola kľúčo-vá, aj keď často nedocenená, pričom sovietsky zväz ako prvý povolil ženám v bojových jednotkách.
- Účasť žien: Ženy (partizánky) boli aktívnou súčasťou odboja na Slovensku, nielen ako pomocný personál, ale aj priamo v boji.
- Rôzne úlohy: Boli to spojky, ktoré prenášali správy a rozkazy medzi partizánskymi skupinami a odbojom. Zdravotníčky, ktoré sa starali o zranených partizánov a to často v provi-zórnych podmienkach. Zásobovačky, zabezpečujúce potra-viny, lieky a ďalšie potrebné zásoby. Vykonávali podporu

v zázemí, čo bolo organizovanie pomoci, ukryvali odbojárrov a pracovali aj na úradoch v prospech odboja. A zhostili sa aj úlohy ako priame bojovníčky, niektoré ženy boli ozbrojené, bojovali priamo v lesoch a často vo veľmi nebezpečných podmienkach. Ale aj kuchárky, práčky, ženy, ktoré zabezpečovali čistotu, ale aj prekladateľky, radistky, dokonca špiónky.

“Prítomnosť žien počas vojny bola často neviditeľná, no nenahraditeľná.”

- **Východné Slovensko:** Vzhľadom na to, že SNP začalo na strednom Slovensku, významná časť žien pôsobila v partizánskych jednotkách, ktoré sa formovali a pôsobili na východe.

- **Inšpirácia:** Účasť žien v boji bola inšpirovaná aj formáciami v Sovietskom zväze, ktorý ju povolil ženám.
- **Dôležitosť:** Ich činnosť bola zásadná pre fungovanie partizánskych skupín, no historicky často zostáva v tieni mužských hrdinov.
- Mnohé príbehy dievčat v odboji začínajú priamou interakciou s nacistickými vojakmi. Na Poľsko sa útočilo aj zo Slovenska a príchod vojakov do dedín prinášal žiaľ a strach, čo sa bude diať, či neublížia aj im. A mnoho zblížili.

V ZSSR na front

Ešte drsnejším podmienkam čelili československé ženy v Sovietskom zväze. Na jeho území sa totiž začali formovať československé jednotky, ktorých súčasťou boli aj ženy. Jednalo sa

najmä o emigrantky utekajúce z krajiny z rasových, či politických dôvodov, ale aj tie, ktorých rodiny žili pred vypuknutím vojny v ZSSR.

Československé jednotky sa začiatkom 40. rokov zhromažďovali v poduralskom meste Buzuluk. Po príchode boli ženy rozdelené podľa veku: staršie, vykonávali pomocné práce, zatiaľčo mladšie čakal výcvik.

Z tohto obdobia pochádza aj prelomový rozkaz. Konkrétne „práporový rozkaz č. 41“, ktorý v článku 2 priznával ženám zaradeným v československej jednotke hodnosť vojaka a zaradovať ich do vojenskej služby.

Každá Slovenka v protifašistickom odboji mala svoj vlastný osud. Pozrime sa na niektoré z nich.

V roku 1943 odišlo na front do Charkova 38 žien. Pre rozbitú trať museli prejsť 350 kilometrov peši – desať nocí v krutých mrazoch.

Medzi ženami, ktoré odišli do ZSSR, nájdeme napríklad vedúcu lekárne Helenu Petránkovú z Ružomberka, či zdravotnú sestru Máriu Jurikovou-Pelcovú z Podkarpatskej Rusi, ktorá po vojne pôsobila v Martine.

Početné bolo aj pôsobenie slovenských a českých krajaniek v protifašistickom odboji v Juhoslávii, najmä vo Vojvodine. Ich pamiatku zachováva Múzeum vojvodinských Slovákov v Báčskom Petrovci.

Ženy ako Katarína Bírešová, Anna Búriková, Mária Bzovská a desiatky ďalších členiek údernej slovenskej brigády, ktoré zostávajú našej dnešnej verejnosti stále takmer neznáme. Takýchto vo vojne činných slovenských žien je ďaleko viac.

Anna Bergerová

rod. Daňová

(* 1930 — † 2024)

Narodila sa a žila v rusinskej obci Habura, pri Medzilaborciach. Po vypuknutí vojny žila s mamou Júliou a sestrou Máriou. K partizánom sa pridala potom, čo ich z domu aj s mamou a staršou sestrou Máriou vyhnali nemeckí vojaci, keď mala len 14 rokov. V partizánskom zväzku Čapajev pomáhala doktorovi menom Gruber (vlastným menom Jozef Dolina) ako ošetrovatelka.

So sestrou Máriou pracovali ako spojky, pašovali muníciu a chodili Na výzvedy. Po pretrhnutí nemeckého frontu v novembri 1944 pri Kalinove naďalej pracovala ako ošetrovatelka vojakov a partizánov, ktorí sa vracali z frontu a prepustených väzňov z koncentračných táborov.

Jej dvaja bratia už v odboji boli – jeden v Čechách a jeden niekde na Slovensku. V septembri 1944 utiekli s mamou a sestrou k partizánom, kde sa stala Anna ošetrovatelkou, pomocníčkou doktora Jozefa Dolinu. Všetci pôsobili v partizánskom zväzku Čapajev. Annina práca však neostala len pri ošetrovaní.

So sestrou Máriou pôsobili ako spojky a prinášali partizánom cenné informácie o pohybe nemeckých vojakov v okolí. Aby mohli byť partizánske prepady a útoky na nepriateľa úspešné, museli vždy zistiť čo najviac. Neraz ich Nemci zbili, keď sa im zdali podozrivé. Anna sa však nebála – bola odhodlaná pomôcť, ako len dokázala.

Krvavé spomienky sa viažu aj k jej vstupu do partizánskeho zväzku Čapajev.

Na jeho zlikvidovanie nasadili Nemci jednotky Waffen-SS, ktorých krutosť a besnenie v tomto kraji zostali nezabudnuteľné. V neďalekej obci Tokajík 19. novembra 1944 z pomsty za pomoc partizánom popravili tridsaťdva mužov a nasledujúci deň celú obec vypálili. Aby partizáni neohrozovali civilné obyvateľstvo bolo im nariadené presunúť a pretrhnúť nemecký front, zaminovanú oblasť a spojiť sa s Červenou armádou. Z 1500 partizánov, ktorí sa presúvajú, prežilo približne 1000. Keď ste šľapli na jednu minú, vybuchli aj ďalšie a všetci naokolo boli mŕtvi alebo ranení.

„Bol to strašne krvavý prechod, pri ktorom sme prekračovali mŕtvych. V brigáde sa podarilo pretrhnúť nemecký front a spojiť sa s armádou. Napriek vyčerpaniu, hladu a smädu sa im podarilo Nemcov v oblasti poraziť a odzbrojiť. Keď boje utíchli, vrátili sa domov – do neďalekej Habury. Tešili sme sa, ako si nájdeme našu kravu, naše kačky, zabijeme ich, uvaríme a najeme sa. Prišli sme do dediny a dedina bola celá vypálená.“

Z dediny neostalo nič. Na poli ležali mŕtve zvieratá a ľudia. Niektorých poznali, iných nie. Ľudia trpeli biedou – pobrali aj obliečenie z mŕtvych, aby prežili.

Vo svojom odhodlaní pokračovala aj po oslobodení. Z Habury boli Anna, jej setra Mária a matka prevezené do Humenného a pokračovali v činnosti v partizánskom zväzku, kde bolo stále čo robiť. Zväz a jeho členovia sa venovali výchovno-propagačnej práci, vysvetľovaniu Vianočnej dohody, ale aj rôznym polo-vojenským úlohám na oslobodenom území.

Anna pracovala ďalej ako ošetrovatelka v zdravotnej ubytovni, do ktorej prichádzali ranení, vyčerpaní vojaci a partizáni, ale aj civilní z úkrytov v horách, a tiež Židia z koncentračných táborov.

Aj po oslobodení ostala verná práci v národných výboroch, spoločenských organizáciách a osvetovej práci medzi ženami. Po vojne vyštudovala gymnázium v Humennom, Právnickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, bola funkcionárkou Slovenského zväzu žien a poslankyňou národného výboru, zapájala sa do činnosti Červeného kríža, bola tiež členkou Zboru pre občianske záležitosti. V národných výboroch pôsobila až do odchodu do dôchodku v roku 1983.

Anna Bergerová zomrela 19. februára 2024 v Bratislave.

Mária Uramová

rod. Turok Heteš

(* 1930 — † 2012)

Narodila sa a žila v rusínskej obci Habura, pri Medzilaborciach.

- V roku 1944 vstúpila do Svobodovej armády.
- Najskôr bola pridelená do kuchyne a neskôr pracovala ako zdravotná sestra.
- Pracovala v koncentračnom tábore, kde sa starala o 25 ľudí.
- Zároveň bola pasívnym svedkom odsunu susedských Nemcov.
- Koncom druhej svetovej vojny na východnom Slovensku sa pridala k vojskám, ktoré oslobodzovali Československo a prišla s nimi v prvej línii až do Prahy na bielom koni v popredí s vlajkou Československa v ruke.
- Vo voľbách v roku 1960 bola zvolená za poslankyňu za KSS (KSČ) do Národného zhromaždenia ČSSR za Východoslovenský kraj.
- V Národnom zhromaždení zasadala do marca 1962, kedy rezignovala.
- Bola sesternicou pani Anny Bergerovej. Počas svojej činnosti sa aj stretli, hoci neboli v rovnakom oddieli.

Mária Uramová pochádzala z rusínskej rodiny z ôsmich detí. Zničená zem, strach a hlad boli hlavnými motívmi k odchodu do Poľska, kde vstúpila do Svobodovej armády. Ešte pred odchodom bola matka zranená a nutne potrebovala lekársku pomoc. Matkin brat vyhládal nemeckého lekára, ktorý jej poskytol lekárske ošetrovanie. Keď ťažko krvácajúca matka dorazila do nemocnice a bola vystavená posmechu nemeckých vojakov, nemecký doktor dôrazne zasiahol a vynadal im.

Pani Uramová do konca svojho života cítila nenávisť k Nemcom, mala však nadhľad a dokázala objektívne uznať aj kladné vlastnosti nemeckého obyvateľstva.

Nestihla výcvik a tak najskôr slúžila v rámci vojenskej jednotky v kuchyni. Mala tam byť dočasne, kým dorazia ďalší dobrovolníci a vystriedajú ju. Hneď potom mala ísť na front.

Dobrovolníci však nedorazili. V jednotke sa pohybovala aj v čase Dukelskej operácie. Neskôr strážila bývalých väzňov z koncentračných táborov, kým si po nich neprišli Poliaci a Rusi.

Spolu s ďalšou strážkyňou strážili 25 väzňov. Pri spomienkach sa jej vybavila ruská žena, ktorá bola koncentračným táborom psychicky aj fyzicky poznačená. Nejedla, nespala, občas sa napila vody a spievala piesne pre Stalina. Po rozpustení tábora sa so zbytkom bývalých väzňov premiestnila do Humenného, kde si ich vyzdvihli Česi a Slováci.

Bola vyslaná na päť mesiacov do vojenskej nemocnice v Tatrách. Tam prežila veľmi ťažké obdobie, kde sa stretávala len so zranenými a prežila vojnu v tých najkrutejších podmienkach.

Po piatich mesiacoch sa s celou nemocnicou presťahovali do Prahy-Střešovice, kde strávila opäť niekoľko mesiacov.

Z tej doby si pamätala veľa krutých príhod. Napríklad ako devätnásť ročný červenoarmejec, ktorý oslepol na obe oči po zásahu šrapnelov z granátu, ju neustále žiadal, aby ukradla zbraň a zastrelila ho. Toto milosrdenstvo odmietala.

V nemocnici slúžila aj po skončení vojny a priamo Ludvik Svoboda ju nabádal, aby išla na vojenskú školu. Otec jej to zakázal a prišiel po ňu. Doma sa ťažko pracovalo. Habura bola vypálená,

neboli domy, nebolo nič. Pani Uramová sa tesne po vojne dostala na Vysočinu, kde slúžila na statku spolu s ďalšími ženami a s dvomi mladými mužmi nemeckej národnosti. Statok viedol bývalý dôstojník Československej armády. Správal sa kruto a despoticcky hlavne k mladým mužom.

Trpeli hladom, čo bývalej členke armády vadilo. Sama zažila hlad, preto spoločne s ostatnými dievčatami dávala chlapcom pravidelne piť mlieko, ktoré u kraviiek nadojili. Pretiekla jej trpezlivosť a tak sa rozhodla situáciu riešiť. Despota ju odbil. Keď prišiel švagar jednej z pracovníčok, (tiež vojak), tak ten s ním spravil poriadok.

A hneď sa sťažoval na neho aj na veliteľstve v Chebe a krutého kapitána odvolala a nakoniec zatvorili. Doma žila cez 10 rokov.

Rodák z Habury, ktorý vyštudoval v Prahe si ju neskôr vzal za manželku a odviezol do Čiech, kde začala aj ona na sebe pracovať.

Doc. RNDr. Denisa Nikodémová, PhD. rod. Rosenthalová (* 1936)

- Narodila sa v roku 1936 v Spišskej Novej Vsi.
- Ako židovské dieťa prežila ťažké detstvo.
- Za najväčšiu krivdu, ako dieťa, považovala povinnosť nosiť na kabáte na viditeľnom mieste našitú žltú židovskú hviezdu.
- Prežila hrôzy holokaustu, v Terezíne.
- Ako dieťa videla svoju mamu v masovom hrobe.
- V roku 2004 získala vedecko-pedagogický titul docenta v odbore odborné zdravotníctvo.
- V rámci svojej špecializácie sa zaoberala najmä ochranou pred ionizujúcim žiarením v rádiológii pre optimalizáciu ožiarenia pacientov i zdravotného personálu, či likvidáciou dôsledkov černobyľskej radiačnej havárie.
- Pôsobila ako odborníčka Ministerstva zdravotníctva SR pre odbor hygieny žiarenia, členka mnohých komisií, národných inštitúcií i medzinárodných projektov a za svoju prácu získala aj množstvo ocenení.
- Napriek svojmu pomerne vysokému veku je pedagogicky stále aktívna a učí na Slovenskej zdravotníckej univerzite.
- Dnes je uznávanou vedkyňou a pedagogičkou.

„Svoj príbeh dieťaťa, čo prežilo hrôzy druhej svetovej vojny rozpráva preto, aby sme si všetci pripomínali tých, čo nemali to šťastie a stali sa obeťami príšernej a nepochopiteľnej ľudskej zloby.“

Narodila sa v Spišskej Novej Vsi ako mladšia z dvoch dcér Aurela a Marty Rosenthalovcov. Otec Aurel bol múdry a rozhládený človek. Študoval medzinárodný obchod v Budapešti, ovládal niekoľko jazykov a mal dobré miesto v banke. Po smrti svojho otca sa však musel vrátiť domov, aby prevzal jeho obchod so zmiešaným tovarom na Hlavnej ulici, kde neskôr so svojou rodinou aj býval. Jeho mama ani súrodenci na to nestačili. Za pultom sa rýchlo udomácnil a keďže sa spriatelil s kňazmi a učiteľmi v celom okolí Spišskej Novej Vsi, nakoniec sa aj vďaka nemu stalo, že aj keď Spišská Nová Ves bola v Nemecko Maďarskej oblasti, začala sa tam vyučovať slovenčina, na čo bola pani Denisa i hrdá.

Po troch bezstarostných detských rokoch však začali prichádzať nezmyselné zákazy a nariadenia. Židia nesmeli chodiť do parku ani do kina, nesmeli športovať ani stretávať sa hlavne nie s ľuďmi „nežidovského pôvodu“. Museli spísať a odovzdať celý majetok, vrátane zlata a cenností – medzi nimi aj snubný prsteň pani Denisy.

Rosenthalovci prišli aj o obchod, pričom ich majetok skonfiškovoal kolega Aurela Rosenthala, František Peller. Urobil tak údajne „z priateľstva“. Ďalším absurdným príkazom bolo, že židia nesmeli bývať na Hlavnej ulici. V priebehu 24 hodín ich presťahovali do jednej izby na periférii, zariadenej len pieckou, na ktorej sa varilo a slúžila aj na kúrenie. Známi im darovali postele a zo svojich vecí si mohli vziať len jeden kufrík s oblečením.

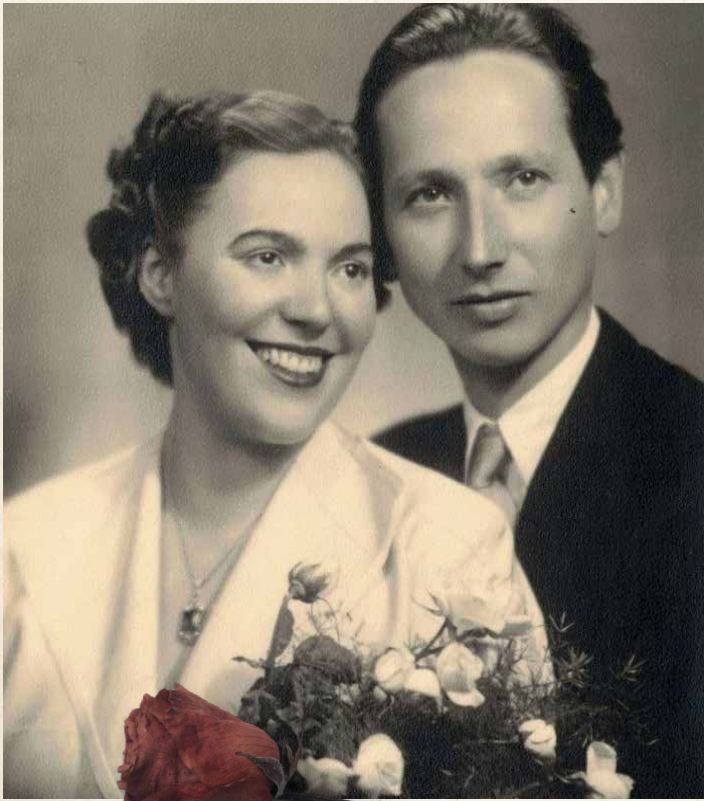
Atmosféra ďalej hustla a hoci bola pani Denisa ešte dieťaťom, za obrovskú krivdu považovala povinnosť nosiť na kabátoch na viditeľnom mieste našitú žltú židovskú hviezdu.

Najpragmatickejšie to bral otec, ktorý hovorieval: „Nič na tom nie je. Aj tak každý vie, kto sme, takže pôjdeme v kabátoch

so žltou hviezdou. "V roku 1939 začala staršia Vierka chodiť do školy. Vtedy už platilo, že židovské deti nesmú navštevovať kresťanské školy, a tak chodila do židovskej. Po pár dňoch do mesta prišli nemeckí žiaci, ktorí tam boli na výlete a začali do okien školy hádzať kamene. Keď jeden z nich rozbil Vierke hlavu, riaditeľ vyhlásil, že za takýchto podmienok škola nemôže existovať, lebo si to nevezme na svedomie. Takže škola viac nebola. Denisa Nikodémová so sestrou Vierkou a rodičmi prežila 21 mesiacov ukrývajúc sa v horách. Potom sa ich cesty tragicky rozišli. Otca Aurela Rosentala odviekli do koncentračného tábora, ich matku Martu do väznice, kde ju neskôr zavraždili.

Ako dieťa videla svoju mamu v masovom hrobe. Vierku a Denisku zobrala k sebe domov pani Pellerová zo Spišskej Novej Vsi. Vďaka jej obetavosti a odvahe sa obe zachránili a po vojne sa znovu stretli s otcom, ktorý prežil hrôzy tábora smrti.

Stala sa úspešnou ženou a aj dnes vo vysokom veku učí na Slovenskej zdravotníckej univerzite.

Zora Breierová, rod. Štefániková

Narodila sa 13. júla 1930 v Nitre. Otec Ivan Štefánik bol zástupcom župana a neskôr prvorepublikový policajný prezident. Je tiež vzdialená príbuzná Milana Rastislava Štefánika.

Stará mama Elena Sláviková bola v roku 1920 spoluzakladateľkou miestneho Odboru Živeny v Banskej Bystrici, neskôr v roku 1928 jej matka Viera Štefániková bola jednou zo zakladateľiek miestneho odboru Živeny v Nitre.

Jedna z posledných pamätníčok SNP, ako dvadsaťročná bola jeho aktívnou účastníčkou. V roku 1944 spolu s manželom, známym lekárom Pavlom Breierom prežili útrapy po potlačení SNP v horách. Najstarší celonárodný spolok slovenských žien, založený v roku 1869 v Turčianskom Svätom Martine v roku 1955 násilne rozpustili. Neskôr po roku 1989 spolu s Hanou Zelinovou obnovili činnosť Živeny a bola opäť aktívnou členkou v ženskom hnutí Živena. V roku 1993 do roku 2013 sa stala predsedníčkou Ústredia Živeny a od roku 1995 do roku 2011 sa stala súčasne aj predsedníčkou Miestneho odboru Živena Bratislava.

Pani Zora Breierová, rod. Štefániková sa narodila v Nitre a patrí do širšieho príbuzenstva s Milanom Rastislavom Štefánikom. Jej otec zastával za 1. Čs. republiky významné riaditeľské policajné funkcie, v Slovenskom štáte bol diskriminovaný, ale po II. svetovej vojne sa opäť uplatnil ako predseda Najvyššieho správneho súdu pre celú Československú republiku. Vo funkcii zostal do roku 1948, keď sa vlády ujali komunisti.

Pani Zora vyštudovala gymnázium a po skončení vysokoškolského štúdia a získaní inžinierskeho titulu sa celý produktívny život venovala problematike vodného hospodárstva. Vyдалa sa za známeho lekára Pavla Breiera, ktorý bol aj umelecky činný ako fotograf a je autorom viacerých kníh. Po roku 1989 bola aktívna v ženskom hnutí.

Vo svojej rodine je pani Zora už treťou generáciou Živeniarkou. Jej stará mama Elena Sláviková bola v roku 1920, spolu s Teréziou Vansovou, zakladateľkou miestneho odboru Živeny v Banskej Bystrici. Jej mama, Viera Štefániková, bola v roku 1928 jednou zo zakladateľiek miestneho odboru Živeny v Nitre.

Zora, ešte ako Štefániková, bola oddanou Živeniarkou už pri svojej mame, tancovala a spievala v Národopisnej skupine Živeny. V roku 1989 spolu s Hanou Zelinovou stála pri znovuobnovení činnosti Živeny.

Od roku 1993 do novembra 2013 bola pani Zora predsedníčkou Ústredia Živeny a od roku 1995 do januára 2011 súčasne aj predsedníčkou Miestneho odboru Živeny v Bratislave.

Počas tohto jej pôsobenia sa podarilo pre spolok získať späť budovu v Martine (1997), zorganizovať viaceré významné celoslovenské podujatia (125., 130. a 140. výročie založenia spolku, tiež Šoltésovej Martin).

Na návrh členiek Miestneho odboru Živena Bratislava a po schválení primátorom Ivom Nesrovnalom sa stala držiteľkou ceny primátora „Osobnosť Bratislavy 2015“ za občiansky, kultúrny a spoločenský rozvoj mesta Bratislavy.

„Každý deň sa chodilo na korzo. Tam chodila všetka mládež, to sme sa prechádzali hore-dole, od Michalskej brány až po

Dunaj a zase späť a tam človek stretol každého známeho. Tak sme sa všetci ako študenti poznali. Vo voľnom čase sme chodili plávať na kúpalisko Lido, ktoré bolo v Petržalke. Tam mal môj otec ako policajný riaditeľ takú zvláštnu veľkú kabínu, kde boli stoličky aj uteráky, v skrinkách sme mohli mať rezervné plavky. Tam som celé dni trávila s bratom. Bolo tam kúpalisko, plávalo sa aj v Dunaji. Veľmi ma to bavilo a keby som nedostala zápal srdcového svalu, chcela som sa stať plavkyňou. A prvé čo mi dovolili po piatich rokoch zo športov bolo plávanie. Ale len po maličky, už som sa nesmela naháňať.

Zora Breierová bola účastníčkou SNP a bývalá predsedníčka spolku Živena. V roku 2026 si prevzala od prezidenta Slovenskej republiky Rád Ľudovíta Štúra I. triedy, občiansky druh za mimoriadne zásluhy o demokraciu a jej rozvoj, ľudské práva a slobody a ich ochranu.

Gizela Lipovská

(* 1922 — † 2015)

„Mala som vtedy dvadsaťdva rokov, najkrajší vek, bolo to v roku 1944. Macocha ma odvieďla do Budapešti. Mala tam nejakých známych, židovskú rodinu, u ktorých som slúžila.

Situácia už začínala byť neúnosná aj napriek tomu, že Uličskú dolinu nezasiahli deportácie, ale týfus. Rodičia ma chceli ako druhú najstaršiu zachrániť, keďže môj brat Herman utiekol do Ruska, čím nám nechtiac spôsobil veľké trápenie.

V Maďarsku bol zdanlivo pokoj a mysleli sme si, že maďarský vodca neumožní Nemcom prenasledovať Židov, ale opak bol pravdou. Dňa 19. marca 1944 nacistické Nemecko začalo s okupáciou Maďarska a s transportmi maďarských Židov.

Dlho som sa v Budapešti nezohriala. V tom istom roku som bola odvečená transportom mladých dievčat do koncentračného tábora Osvienčim. Svoju rodinu som už nikdy nevidela. Keď ustúpil týfus, tak ich všetkých okrem brata Hermana zobrali do transportu, v tom istom čase ako mňa.

Z celej našej dvanásť člennej rodiny sme sa po vojne vrátili len traja. Ja a mladší brat Leopold z koncentráku a starší Herman z vojenského zajatia v Rusku, kam tak nerozvážne utiekol. Naš otec Abrahám Weissberger mal v prvom manželstve s mamou 5 detí. Okrem nás troch sme mali mladšiu sestru Sereňnu a najmladšiu Helenku, ktorá mala 3 roky, keď mama Lena, rodená Schönbergerová, zomrela pri operácii v nemocnici.

Dožila sa iba 29 rokov.

O najmladšiu sestričku som sa musela starať ja, aj keď som mala len 8 rokov. Do školy som teda chodila veľmi málo. Musela som sa starať o domácnosť, variť a vychovávať najmladšiu sestričku. V noci som s ňou spávala a starala sa o ňu. Povedali mi, ako a čo mám robiť. Keď v noci plakala, dala som jej podomácky vyrobený cumlík: do utierky som nasypala cukor a zaviazala som ho šnúrkou. To som jej dala do úst, aby sa upokojila. Určite vnímala, že prišla o najbližšieho človeka. Nakoniec skončila ako štrnásťročné dievča spolu s otcom, jeho druhou ženou a ostatnými deťmi v plyne.

Ale sestra Serena pochodila najhoršie. V Užhorode bol zberný tábor pre okolité obce, ale keďže v našej doline bol týfus, Nemci sa báli brať Židov z Uličskej doliny do tábora.

Začali, až keď týfus skončil. Bolo to koncom apríla, začiatkom mája v roku 1944. To už bol takmer posledný transport, už ani nestačili páliť. Sestru tam v Užhorode tak hnusne znásilnili, že zostala na mieste mŕtva. Bola veľmi pekná, nebolo tu pod slnkom takej krásnej ženy ako ona.

Vysoká, krásne blondčavé husté vlasy, také pekné dievča. Bola mladšia odo mňa, ale bola vyššia, a tí hnusáci Maďari v Užhorode ju skántrili. Ani nevieme, kde je jej hrob. Nikde sa našlo jej telo. Tak taký to je život.“

Blanka Bergerová

(* 1914 — † 2009)

Narodila sa ako piate dieťa Jakobovi a Kataríne Bergerovým v Humennom. Pracovala ako účtovníčka v železiarskom obchode v centre mesta. Počas života napísala svoj životný príbeh, ktorý pod názvom „Najväčší biznis môjho života“ knižne vydal jej syn Avihou Efrat.

Osudovým obdobím jej života bola Druhá svetová vojna a obdobie holokaustu, počas ktorého sa v rokoch 1939 až 1945 stala skutočnou hrdinkou tým, že zachránila pred istou smrťou životy niekoľkých desiatok židov.

V roku 1949 emigrovala do Izraela, kde sa vydala za izraelského občana, ktorý počas vojny slúžil v Britskej armáde. Mala 2 synov, 8 vnúčat a 4 pravnúčatá.

Blanka Bergerová – jedinečná osobnosť, ktorej životný príbeh z obdobia, keď holokaust bol realitou nie len vo svete, ale aj na Slovensku, sa stal impulzom pre zrod projektu Neznámi hrdinovia medzi nami.

Neznámi hrdinovia sú ľudia, ktorí žili alebo ešte žijú v našej bezprostrednej blízkosti a ktorých životy sa stali inšpiráciou pre svoje okolie a ich životné osudy zatiaľ neboli zverejnené.

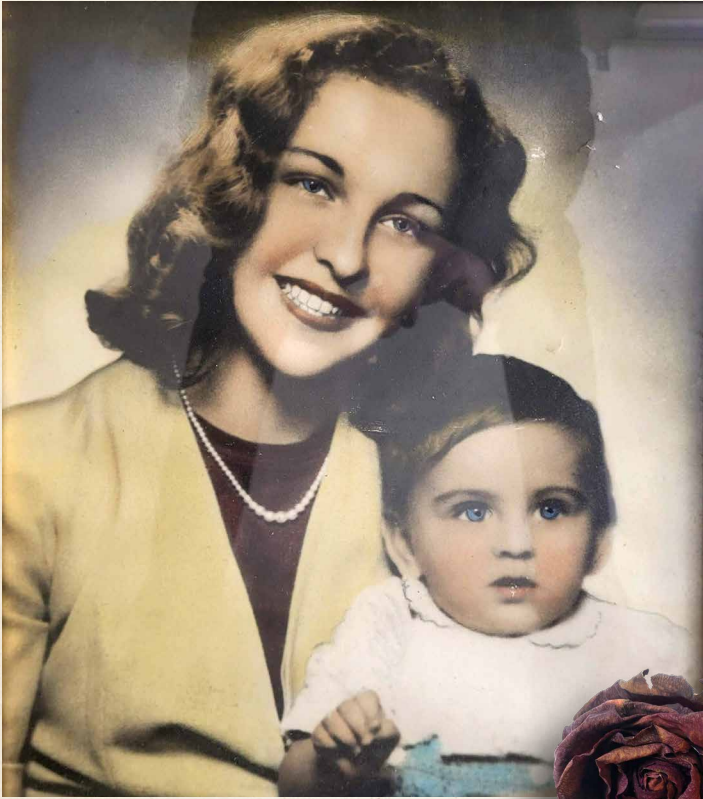
Kniha – Najväčší biznis môjho života

„Pri pohľade späť s úžasom zisťujem, kolkými udalosťami a prevratmi som spolu s mojimi vrstovníkmi v živote prešla. Sú takí, čo tvrdia, že dvadsiate storočie sa začalo vypuknutím prvej svetovej vojny spolu s rozpadom kultúrneho a politického sveta Európy devätnásteho storočia. Ak je to tak, som šťastná, že som prežila dlhý život, čo pretrval celé dvadsiate storočie, dokonca som sa dožila aj zrodu dvadsiateho prvého storočia. Za tú dobu ma postihli veľké tragédie a neuveriteľné ťažkosti. Z toho všetkého sa mi podarilo v poriadku vyviaznuť a neskôr som mala to šťastie, že som mohla založiť rodinu, dožiť sa detí, vnukov a pravnukov. Vám, moji drahí, chcem venovať tieto spomienky, aby vás s láskou sprevádzali do budúcnosti.“

Kniha opisuje život chudobnej židovskej rodiny so 7 deťmi, ktorá žila v 20. storočí pred a počas Druhej svetovej vojny v Humennom. Je to príbeh mladej ženy, ktorá sa za okolností, ktoré nastali v spoločnosti a živote, stala vodcom skupiny židov vrátane svojej rodiny, ktorí v období holokaustu museli utiecť zo svojich domov a do konca vojny sa skrývali v horách na strednom Slovensku pri Banskej Bystrici.

Blanka svojim rozhodným konaním zachránila celú skupinu 70 židov vrátane svojich rodičov, jednej sestry a dvoch detí druhej sestry. Tesne pred koncom vojny, keď celá skupina bola nájdená nemeckou jednotkou SS, sa jej podarilo pomocou svojich obchodných zručností a odvahy vyjednávať s veliteľom nemeckej jednotky SS a dohodnúť s vrahom svojej sestry výmenný obchod na záchranu ostatných židov, ktorých Nemci nestihli zastreliť tak, ako jej sestru Fridu. A to bol vlastne najväčší biznis jej života.

Eva Levická, rod. Schönová (* 1926 – † 2010)

Narodila sa v Užhorode židovským rodičom Chaimovi a Ester Schönovym. Mala mladšiu sestru Zuzanu. V roku 1930 sa rodina presťahovala z Užhorodu do maďarského mestečka Sátoraljaújhely, kde Eva so sestrou navštevovala dievčenskú školu.

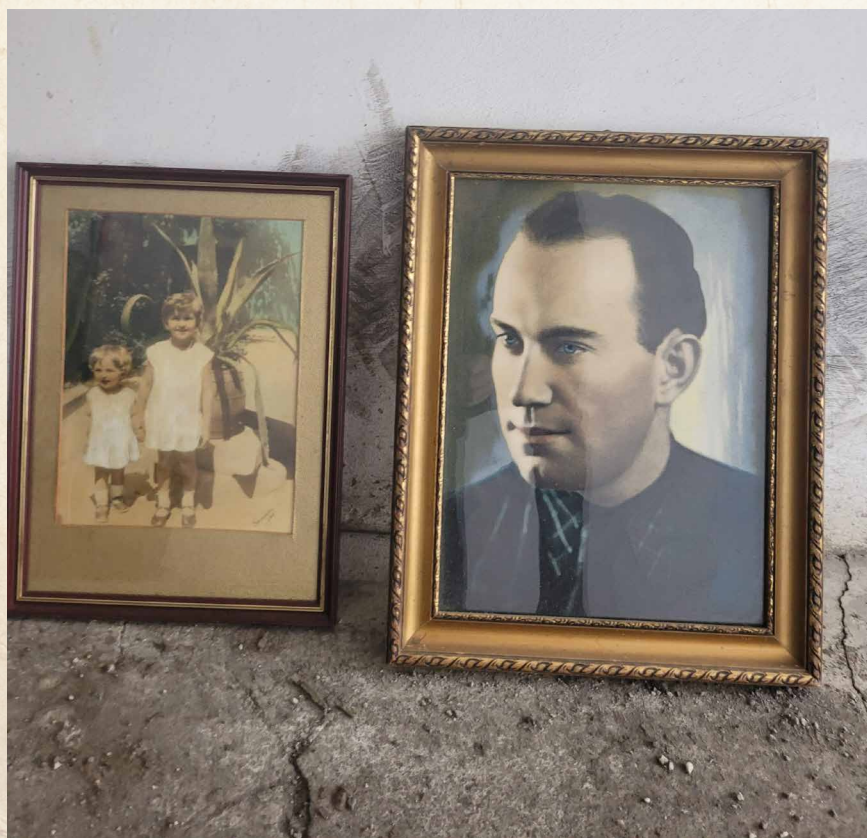
Rodina žila v jednom dome spolu s kresťanskými susedmi a ich každodenný život bol až do nástupu fašizmu pokojný, bez prejavov antisemitizmu. So šírením fašistickej ideológie sa však situácia dramaticky zmenila. Pre svoj židovský pôvod bola Eva spolu s rodinou postupne vylučovaná zo spoločnosti, diskriminovaná a zbavovaná základných práv. Tento proces vyvrcholil deportáciami, ktoré nenávratne zasiahli životy tisícov židovských rodín v strednej Európe.

Eva Levická bola spolu s rodinou deportovaná v dobytčom vagóne, bez vody, jedla a bez predstavy, kam ich odvážajú. Po príchode do koncentračného tábora nasledovala okamžitá selekcia, ktorá rodinu nenávratne rozdelila. V tom okamihu Eva prišla o detstvo a mnohí okolo nej o život.

Boj o prežitie sa začal v trojici: Eva, jej mama a sestra. Keď Eva ťažko ochorela a mala vysoké horúčky, zdalo sa, že neprežije. Jej mama, keďže vedela po slovensky lebo predtým žila v Humennom, prosila slovenské ženy s bielymi šatkami, ktoré mali v tábore lepší status, aby jej pomohli. Vďaka troche masti a riedkej polievke Eva zázrakom prežila.

Keď jej matku zavraždili, Evu so sestrou Zuzanou odviezli do závodu pri Stuttgarte. Pracovali v neludských podmienkach v strojárskiej výrobe. Sestra pri vyčerpaní zaspala a stroj jej odtrhol prsty na ruke. Aj tam sa vidali len na okamih — v dverách, pri výmene smien.

Eva Levická zomrela 6.2.2010 vo veku 84 rokov.

Mária

Bahurinská-Ottová

(*1921 — † 1957)

Narodila sa v Prešove. Bola slovenská účastníčka protifašistického odboja a partizánskeho hnutia počas druhej svetovej vojny. Počas bojov proti nacizmu a nastupujúcej totalite pomáhala pri spojkovaní, pre-sune informácií, materiálnej pomoci a podpore ranených, či utečencov medzi partizánskymi skupinami v slovenských horách, vrátane oblastí, kde pôsobili zväzy ako Čapajev a ďalšie brigády partizánskeho hnutia.

Jej účasť v odboji nebola len jednorazovým gestom. Podľa archívnych prameňov bola po vojne aktívna v organizáciách bývalých partizánov, konkrétne v Sväze slovenských partizánov, kde sa uvádza pod menom Bahurinská Ottová v zoznamoch predstaviteľov, či členov širších odbojových štruktúr v povojnovom období. Táto dokumentácia ju stavia medzi reálne potvrdených účastníkov odboja, ktorí pokračovali vo svojej angažovanosti aj po skončení bojov v pamätnej a organizačnej práci medzi veteránmi.

Beatrix Pospíšilová Čelková (Trixi) (* 1925 – † 1997)

Slovenská odbojárka a špiónka. Narodila sa 16. júla 1925 v Bratislave. Počas druhej svetovej vojny sa ako veľmi mladá zapojila do protifašistického odboja proti nacizmu.

V odboji pôsobila už ako šestnásťročná. Využívala svoj šarm, jazykové schopnosti a bystrý rozum na získavanie cenných informácií pre spojenecké a odbojové organizácie – najmä o nemeckej vojenskej infraštruktúre a strategických cieľoch.

V roku 1944 sa zamestnala v bratislavskej rafinérii Apollo, kde získala dôležité dáta o produkcii pohonných hmôt pre nemeckú armádu. Tieto informácie odovzdala spojeneckému vedeniu, čo výrazne pomohlo pri bombardovaní tejto rafinérie, úder, ktorý oslabil nacistické vojenské kapacity a mohol prispieť k skráteniu bojov.

Hoci prežila bombardovanie, udalosť ju hlboko traumatizovala, musela identifikovať telá mŕtvych kolegov a známych, ktorých stratila pri tejto akcii. Tieto spomienky ju sprevádzali celý život.

Po vojne sa vydala a žila v Trenčíne, kde pracovala ako zdravotná sestra v nemocnici. Zomrela 2. júna 1997 vo veku 71 rokov. Beatrix Čelková je považovaná za jednu z najmladších špióniek európskeho odboja počas 2. svetovej vojny. Jej život a odvaha sú dôkazom, akú významnú úlohu zohrali ženy nielen na bojových frontoch, ale aj v tajných a život ohrozujúcich úlohách odporu.

Osvienčim

Je poľské štyridsaťtisícové okresné mesto v Malopolskom vojvodstve, ležiace pri ústí rieky Soly do Visly. Prvé písomné zmienky pochádzajú z roku 1179. Mesto je dnes turistickou destináciou. V jeho okolí sa nachádza niekoľko výrobných závodov, ktoré tu zostali ako smutný pozostatok po vojne. Počas druhej svetovej vojny bolo mesto pričlenené k Nemeckej ríši a bol tu vybudovaný najprv koncentračný tábor Osvienčim I. v areáli bývalých kasární a neskôr na druhej strane mesta rozsiahly vyhladzovací tábor Osvienčim II-Brezinka. Ten bol zriadený v roku 1941 asi 3 km od zajateckého tábora Osvienčim I, niekoľko desiatok kilometrov západne od Krakova.

Do koncentračného tábora v Brezinke bolo deportovaných približne 1,2 milióna ľudí. Odhaduje sa, že 1,1 milióna z nich tam

bolo zavraždených. Asi 900 000 deportovaných hned' po príjazde poslali do plynových komôr alebo zastrelili; zvyšných 200000 zomrelo na následky chorôb, podvýživy, týrania, lekárskeho pokusu alebo neskoršieho splynovania. „Auschwitz“ sa stal symbolom holokaustu, genocídy asi 6 miliónov európskych Židov a ďalších obetí: Rómov, ruských a poľských nútených robotníkov, homosexuálov a iných „nepriateľov národného socializmu“.

V nacistických dokumentoch mal tábor až do jari 1944 štátúť zajateckého tábora aj napriek tomu, že túto funkciu v podstate nikdy neplnil. Komplex tábora mal obdĺžnikový pôdorys a do konca vojny dosiahol rozlohu okolo 140 hektárov. Celý priestor bol obohnaný dvojitém ostnatým drôtom, ktorého jeden okruh bol nabitý elektrickým napätím.

Prvé stavby, ktoré boli v tábore postavené, boli tehlové domy. S ďalšími prichádzajúcimi transportmi sa ale tábor začal rýchlo rozrastať a vystala potreba postaviť ďalšie ubytovacie kapacity. Potreba ubytovania väzňov viedla najprv k využitiu konštruktívnych maštali a neskôr k výstavbe ďalších drevených sta-

viieb. Drevené baraky boli stavané narýchlo, život v nich bol ťažký, v prípade chladnejšieho počasia medzerami medzi doskami prestupoval chlad, v lete v nich bolo neznesiteľné teplo, pretože okná sa nedali otvoriť.

Po okraji obytných blokov sa nachádzali „hygienické zariadenia“, ktoré pozostávali z latrín a umyvární. Vchod do tábora tvorí dominantná vstupná brána. V máji 1944 tadiaľ potiahli do tábora železničné koľaje, po ktorých do tábora privážali transporty s ľuďmi. Nad vstupnou bránou bola vystavaná veža, z ktorej je rozhľad na celý areál tábora a na rampu, kde prebiehala „selekcia“ – triedenie väzňov na schopných a neschopných práce. V zadnej časti tábora boli vystavané 4 plynové komory, v ktorých boli pomocou jedu cyklónu B hromadne vraždení ľudia z prichádzajúcich transportov, ale tiež chorí väzni, pri ktorých sa nepredpokladalo skoré zapojenie do práce. Prvá plynová komora začala fungovať v marci 1942. Krematóriá II a III boli vybudované ako prezliekarne a veľké sprchy umiestnené pod zemou. Ľudia vstupovali do plynových komôr po schodoch, najprv vošli do prezliekarne, kde odložili oblečenie, a nahí potom vstúpili do plynovej komory. Išlo o betónovú miestnosť, ktorá bola s povrchom prepojená vetracími komínmi. Vojaci SS tadiaľ púšťali dovnútra jedovatý plyn. Keď už v komorách nezostal nikto nažive, nahnali dnu väzňov Sonderkommanda, ktorých úlohou bolo odoberanie zlatých zubov a vlasov mŕtvych.

Následne mŕtve telá odviekli do krematórií, kde ich spaľovali v peciach. Popol sa sypal do veľkej jamy blízko krematória. Postupom času pre upokojenie väzňov, ktorých čakala poprava, na vchod do komôr umiestnili nápisy, ktoré uvádzali, že ide o sprchy – v komorách boli nainštalované atrapy sprch a vojaci SS dokonca väzňom rozdávali pred vstupom do komory mydlo.

Sonderkommando

Väzni Sonderkommanda boli židovskí (a výnimočne aj nežidovskí) väzni v nacistických vyhladzovacích táboroch, najmä v Auschwitz-Birkenau, ktorých nacisti nútili pracovať priamo pri procese masového vraždenia.

- Sonderkommandá tvorili oddelené pracovné jednotky v plynových komorách a krematóriách.
- Ich úlohou bolo napríklad:
 - vyvádzať telá obetí z plynových komôr,
 - odstraňovať vlasy, zlaté zuby a osobné predmety,
 - spaľovať telá v krematóriách alebo na hraniciach,
 - čistiť priestory po vraždení.

Dôležité fakty:

- Nešlo o dobrovolnú prácu – väzni boli k týmto činnostiam prinútení pod hrozbou okamžitej smrti.
- Sonderkommandá mali o niečo lepšie podmienky (viac jedla), ale len dočasne.
- Nacisti ich pravidelne likvidovali, aby odstránili svedkov masového vraždenia.
- Len veľmi málo členov Sonderkommanda prežilo vojnu.

Mnohí z nich si boli vedomí, že sú obeťami systému – nie spolupracovníkmi. Ich situácia je dnes považovaná za jednu z najtragickejších morálnych pascí holokaustu.

Anna Bergerová

Počas druhej svetovej vojny neboli ženy len tichými svedkami dejín. Boli matkami, zdravotníčkami, odbojárkami, väzenkyňami a predovšetkým bojovníčkami o život svoj aj život svojich blízkych. Táto brožúra prináša príbehy žien, ktoré prežili vojnu v neludských podmienkach, vrátane koncentračných táborov, a napriek utrpeniu si zachovali ľudskosť a nádej.

Ich odvaha, sila a vytrvalosť sú trvalou súčasťou našich dejín. Sú svedectvom o tom, kam môže viesť nenávisť, ale aj o tom, akú silu má človek postaviť sa zlu. Na tieto ženy a ich osudy nesmieme zabudnúť – sú hlasom minulosti, ktorý nás zaväzuje k pamäti, úcte a zodpovednosti do budúcnosti.

Mgr. Ivana Antošová
predsedníčka
ŽENY PRE SLOVENSKO

PodĎakovanie za spoluprácu

Mgr. Daniela Olenočinová (vnučka Anny Bergerovej)

JUDr. Mgr. Jana Ulipová, MBA

Mgr. Andrea Hlučilová

Juraj Levický

PhDr. Mgr. Luciána Hoptová, PhD.

Ing. Jaroslava Marcineková

Ženy pre Slovensko

www.zenypresslovensko.sk

MINISTERSTVO
OBRANY
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

**Realizované s finančnou podporou
Ministerstva obrany Slovenskej republiky
v rámci dotačného programu.**

**Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný
ŽENY PRE SLOVENSKO.**